



Gulab Khandelwal Feb 21, 1924 - July 2, 2017

**GULAB JAYANTI 2021 GEET & GHAZAL
PROGRAM**

**SUNDAY, FEBRUARY 21, 2021
AT 8:00 PM EST USA**

VIRTUAL PRESENTATION

Presented by:

Khandelwal Family

***3477 Hunting Run Road
Medina OH 44256***

Ph: 330-722-8886

प्रस्तावना

देवियों और सज्जनों,

हमारे आदरणीय पिताजी, साहित्य वाचस्पति गुलाब खंडेलवाल जी से आप सभी भली भाँति परिचित रहे हैं। उन्होंने लगभग आठ दशकों तक अपने अनुपम लेखन से हिंदी के भण्डार को भरपूर समुद्ध किया है। गुलाब जी ने काव्य का कोई भी क्षेत्र अछूता नहीं छोड़ा है। दोहा, सानेट, गीत, प्रबंध-काव्य, महाकाव्य, नाटक आदि सभी काव्य विधाओं में उन्होंने कालजयी साहित्य की रचना की है।

गुलाब जी ने अपने भवित गीतों को भाव के अनुसार नौ श्रेणियों में विभाजित किया है। जोकि इनके नए संकलन “भवित सागर” (प्रकाशाधीन) में मिलेगा। गुलाब जी ने उर्दू की बहुचर्चित विधाएं रुबाई एवं ग़ज़ल का भी हिंदी में सफल प्रयोग किया है। गुलाब जी के 97th जन्मदिन पर इक्कीस चुने हुए गीत और ग़ज़लों का संकलन आपके लिये प्रस्तुत है।

इस पुस्तिका में गुलाब जी के द्वारा विभाजित भवित्व के विभिन्न आयामों की झलक मिलेगी। जीवन के अंतिम चरण में लिखी हुई दो गजलें भी संलग्न हैं। रचनाओं की भाषा काफी सरल और हँदय को छूने वाली है। आशा है आपको पसंद आयेंगी और आपके निजी पस्तकालय का हिस्सा बनेंगी।

धन्यवाद,

साभार,

शोभा खंडेलवाल
आनंद वर्धन खंडेलवाल
21 फरवरी, 2021

3477 हॅटिंग रन रोड
मेडाइना, ओहियो 44256,
युएसए

Preface

Ladies and gentlemen,

All of you have been well acquainted with our respected father, Sahitya Vachaspati Gulab Khandelwal ji. For nearly eight decades, he has greatly enriched Hindi literature with his unique writing. Gulab ji has not left any area of poetry untouched. Doha, Sonnet, Geet, Prabandh Kavya, Epics, Drama etc. His works are of eternal significance or can be considered “kaaljayee”.

Gulab ji has classified his devotional songs into nine categories according to emotions, which will be found in his new collection "Bhakti Sagar" (under publication). Gulab ji has very successfully introduced the famous forms of Urdu Rubai and Ghazal in Hindi.

On Gulab Ji's 97th birthday, we are presenting you a compilation of twenty-one selected songs and ghazals.

This booklet will give a glimpse of the different shades of emotions expressed through his poems. Two ghazals written in the last phase of his life are also attached. The language of the compositions is quite simple and touching to the heart. Hope you like it and make it a part of your personal book collection.

Thanks.

Sincerely,

उन्हें भज, रे जग-जीव गँवार !
दशरथ के घर में जन्मे जो, जग के सिरजनहार

सोते और जागते प्रतिक्षण
करता रह उनका ही सुमिरन
वही काट माया के बंधन
लेंगे तुझे उबार

मिले आयु के दिन हैं थोड़े
यहीं रहेंगे जो धन जोड़े
खेल-खिलौनों से मुँह मोड़े
कर उनसे ही प्यार

अमित योनियों में फिरने पर
मिला तुझे मानव-तन सुन्दर
सीता-राम-भक्ति-रस पीकर
ले अब इसे सँवार

उन्हें भज, रे जग-जीव गँवार !
दशरथ के घर में जन्मे जो, जग के सिरजनहार

unheN bhaj, re jag-jiiv gaNvaar!
dashrath ke ghar meN janmeN jo, jag ke sirjanhaar

sote aur jaagte pratikshaN
kartaa rah unkaa hii sumiran
vahii kaaT maayaa ke bandhan
leNge tujhe ubaar

mile aayu ke din haiN thoRe
yahiiN raheNge jo dhan joRe
khel khilaunoN se muNh moRe
kar unse hii pyaar

amit yoniyon meN phirne par
milaa tujhe maanav-tan sundar
siitaa-raam-bhakti-ras piikar
le ab ise saNvaar

unheN bhaj, re jag-jiiv gaNvaar!
dashrath ke ghar meN janmeN jo, jag ke sirjanhaar

इसी कदમ्ब तले
कभी રાધિકા ઔર શ્યામ દિખતે થે ગલે-ગલે

यમુના વહી, વહી મધુવન હૈ
વહી ચાઁડ હૈ, વહી ગગન હૈ
કિન્તુ ગુંજતા ડિલ્લી સ્વપ્ન હૈ
વંશી કે બદલે

રાસ નહીં રચતે અબ તટ પર
ધૂમ ન મચતી હૈ પનઘટ પર
જુડતે નહીં દ્વાર કે વટ પર
પંછી સાঁઝા ઢલે

યોं તો ફિર ભી મેઘ ધિરેગે
નયનોં મેં ઘનશ્યામ તિરેગે
કિન્તુ ભૂલ કર ભી ન ફિરેગે
અબ વે દિન પહલે

ઇસી કદમ્બ તલે
કભી રાધિકા ઔર શ્યામ દિખતે થે ગલે-ગલે

isii kadamb tale
kabhii raadhikaa aur shyaam dikhete the gale-gale

yamunaa vahii, vahii madhuvan hai
vahii chaaNd hai, vahii gagan hai
kintu guuNjtaa jhillii svapn hai
vanshii ke badle

raas nahiiN rachte ab taT par
dhuum n machtii hai panghaT par
juRte nahiiN dvaar ke vaT par
paNchhii saaNjh Dhale

yoN to phir bhii megh ghireNge
naynoN meN ghanshyaam tireNge
kintu bhuul kar bhii n phirNge
ab ve din pahle

isii kadamb tale
kabhii raadhikaa aur shyaam dikhete the gale-gale

નામ લેતે જિનકા દુખ ભાગે
મિલા ઉન્હેં તો જીવન-ભર દુખ હી દુખ આગે-આગે

છૂટા અવધ સાથ પ્રિય-જન કા
શોક અસહ થા પિતા-મરણ કા
દેખ કષ્ટ મુનિયોં કે મન કા
વન કે સુખ ભી ત્યાગે

વન-વન પ્રિયા-વિરહ મેં ફિરના
'કેસે હો સાગર કા તિરના?'
ભાતા કા મૂર્છિત હો ગિરના
નિત નવ-નવ દુખ જાગે

ગુંજી ધ્વનિ જબ કીર્તિ-ગાન કી
ફિર ચિર-દુખ દે ગયી જાનકી
માંગ ઉન્હીં-સી શક્તિ પ્રાણ કી
મન! તૂ સુખ ક્યા માંગે!

નામ લેતે જિનકા દુખ ભાગે
મિલા ઉન્હેં તો જીવન-ભર દુખ હી દુખ આગે-આગે

naam lete jinkaa dukh bhaage
milaa unheN to jiivan-bhar dukh hii dukh aage -aage

chhuuTaa avadh saath priy-jan kaa
shok asah thaa pitaa-maraN kaa
dekh kaShT muniyoN ke man kaa
van ke sukh bhii tyaaage

van-van priyaa-virah meN phirnaa
'kaise ho saagar kaa tirnaa?'
bhraataa kaa muurchhit ho girnaa
nit nav-nav dukh jaage

guuNjii dhvani jab kiirti-gaan kii
phir chir-dukh de gayii jaankii
maaNg unhiiN- sii shakti praaN kii
man! Tuu sukh kyaa maange!

naam lete jinkaa dukh bhaage
milaa unheN to jiivan-bhar dukh hii dukh aage-aage

मैंने તુઝકો હી ગાયા હૈ
મ�ेરે શબ્દ-શબ્દ મેં જીલમિલ તેરી હી છાયા હૈ

જબ ભી મैને ખોંચી રેખા
પાસ ખડે તુઝકો ભી દેખા
મ�ेરે જીવન કા યહ લેખા
તૂને લિખવાયા હૈ

ઇસકા હર અક્ષર હૈ અક્ષર
મ�ेરે સ્વર મેં હૈ તેરા સ્વર
પ્રતિપલ શત-શત રૂપ બદલકર
તૂ હી તો આયા હૈ

યદ્યપિ મૈં થા ચિર-વિદ્રોહી
જડતા ને થી ગતિ-મતિ મોહી
પર તૂને ઇસ રજકણ કો હી
નભ પર પહુંચાયા હૈ

મैને તુઝકો હી ગાયા હૈ
મ�ेરે શબ્દ-શબ્દ મેં જીલમિલ તેરી હી છાયા હૈ

maine tujhko hii gaayaa hai
mere shabd-shabd meN jhilmil terii hii chhaayaa hai

jab bhii maine khiiNchii rekhaa
paas khaRe tujhko bhii dekhaa
mere jiivan kaa yah lekhaa
tune likhvaayaa hai

iskaa har akshar hai akshar
mere svar meN hai teraa svar
pratipal shat-shat ruup badalkar
tuu hii to aayaa hai

yadypi maiN thaa chir-vidrohii
jaRtaa ne thi gati-mati mohii
par tuune is rajkaN ko hii
nabh par pahuNchaayaa hai

maine tujhko hii gaayaa hai
mere shabd-shabd meN jhilmil terii hii chhaayaa hai

(ભાવ - મેરે ગીત)

(bhaav-mere giit)

मेरे अंतर में छा जाओ
जनम-जनम की प्यास बुझे, प्रभु! ऐसा रस बरसाओ

कितने भी दो आगे-आगे
शिशु को राज-भोग मुँहमाँगे
अपने घर की सुधि जब जागे
उनसे भुला न पाओ

बीत गये दिन खेल खिलाते
कभी हँसाते, कभी रुलाते
क्यों, पल भी जो ठहर न पाते
वही खिलौने लाओ

पत रख ली तुमने मीरा की
मिली सूर को बाँकी झाँकी
तुलसी ने मानस में आँकी
जो छवि, मुझे दिखाओ

मेरे अंतर में छा जाओ
जनम-जनम की प्यास बुझे, प्रभु! ऐसा रस बरसाओ

mere antar meN chhaa jaao
janam-janam kii pyaas bujhe, prabhu! aisaa ras barsaao

kitne bhii do aage-aage
shishu ko raaj-bhog muNh maNge
apne ghar kii sudhi jab jaage
unse bhulaa n pao

biit gaye din khel khilaate
kabhii haNsaaate, kabhii rulaate
kyoN, pal bhii jo Thahar n paate
vahii khilaune laao

pat rakh lii tumne miiraa kii
milii suur ko baaNkii jhaaNkii
tulsii ne maanas meN aaNkii
jo chhavi, mujhe dikhaao

mere antar meN chhaa jaao
janam-janam kii pyaas bujhe, prabhu! aisaa ras barsaao

(भाव - विनय)

(bhaav – vinay)

ओ સહચર અનજાને !

મુઝકો તો ગતિમય રક્ખા હૈ તેરી હી કરુણા ને

જિસ દિન જીવન-કુસુમ ખિલા થા
યૌવન કા પ્રભાત પહિલા થા
કુછ એસા આભાસ મિલા થા
તૂ ભી સાથ-સાથ ચલતા હૈ અપના આંચલ તાને

જब ભી દિયે કાલ ને ઝાટકે
પાવ શૂન્ય મરુથલ મેં ભટકે
મેંને દી આવાજ પલટ કે
ઔર આ ગયા થા ઝાટ સે તૂ મુઝકો પાર લગાને

જબ તક હાથ શીશ પર તેરા
કોઈ ક્યા કર લેગા મેરા !
ફટતા જાતા આપ અંધેરા
કટતે જાતે હૈને ભય-સંશય કે કુલ તાને-બાને

ଓ સહચર અનજાને !

મુઝકો તો ગતિમય રક્ખા હૈ તેરી હી કરુણા ને

o sahchar anjaane!

mujhko to gatimay rakkhaa hai terii hii karuNa ne

jis din jiivan-kusum khilaa tha
yauvan kaa prabhaat pahila tha
kuchh aisaa aabhaas milaa tha
tuu bhii saath-saath chaltaa hai apnaa aaNchal taane

jab bhii diye kaal ne jhaTke
paaNv shuuny maruthal meN bhaTke
maiNne dii aavaaz palaT ke
aur aa gayaa thaa jhaT se tuu mujhko paar lagaane

jab tak haath shiish par teraa
koii kyaa kar legaa meraa!
phaTtaa jaataa aap aNdheraa
kaTte jaate haiN bhay-sanshay ke kul taane-baane

o sahchar anjaane!

mujhko to gatimay rakkhaa hai terii hii karuNa ne

(ભાવ - તૂ)

(bhaav – tuu)

જીવન સફળ કરો
કરું આરતી માતુ ભારતી! ચરણ-ચરણ ઉત્તરો

ફૂલે ફેનિલ જલનિધિ-સા મન
કલ્પોલિત હિલ્પોલિત યૌવન,
શારદ-હાસિનિ! હે નભ-વાસિનિ! સ્વર-આભરણ ધરો

તૃણ-તરુ-ચેતન, ભૂ-નભ-કવિતા
નખત રજત-અક્ષર, રજ-સવિતા
અમૃત-વિલાસિની! જગત-પ્રકાશિનિ! જન-જન-મન વિહરો

કરુણામણિ, શતરૂપિણિ, ધન્યા
અંતર-છાયા-જ્યોતિ અનન્યા
ભવ-ભય-નાશિનિ! હૃદય-હુલાસિનિ! મંગલ-રાગ ભરો

જીવન સફળ કરો
કરું આરતી માતુ ભારતી! ચરણ-ચરણ ઉત્તરો

(ભાવ - ભગવતી કે પ્રતિ)

jiivan saphal karo
karuuN aartii, maatu bhaartii! charaN, charaN utro

phuule phenil jalnidhi-saa man
kallolit, hillolit yauvan,
shaarad-haasini! he nabh-vaasini! Svar-aabharaN dharo

triN-taru-chetan, bhuu-nabh-kavita
nakhat rajat-akshar, raj-savita
amrit-vilaasini! jagat prakaashini!
jan-jan-man vihro

karuNaamayi, shatrupiNi, dhanyaa!
antar-chhaayaa-jyoti ananyaa!
bhav-bhay-naashini! hriday-hulaasini!
maNgal-raag bharo

jiivan saphal karo
karuuN aartii maatu bhaartii! charaN, charaN utro

(bhaav - bhagvatii ke prati)

बैठ कर मेरे સુર મેં ગાओ
સાત સુરોં મેં ઇસ જીવન કે સારે ખેલ દિખાଓ

'સા' શૈશવ કી ક્રીડા આँકે
ચિત્ર ખીંચ દે તિરછે બાંકે
'રે' મેં તરુણ પ્રેમ-પીડા કે
માટક રંગ સજાଓ

'ગ' પ્રાણો મેં નવ ગતિ ભર દે
તારે તોડ પગોં પર ધર દે
'મ' મન કો મહિમામય કર દે
એસી તાન સુનાଓ

'પ' પર પલટે જીવન-ધારા
'ધ' પર ધેંસને લગે કિનારા
'ની' પર ભુલા નાચ યહ સારા
ઘર કી યાદ દિલાଓ

बैठ कर मेरे સુર મેં ગાଓ
સાત સુરોં મેં ઇસ જીવન કે સારે ખેલ દિખાଓ

baiTh kar mere sur meN gao
saat suroN meN is jiivan ke saare khel dikhaao

'saa' shaishav kii kriiRaa aaNke
chitr khiiNch de tirchhe baaNke
'r' meN taruN prem-piiRaa ke
maadak raNg sajao

'g' praaNo meN nav gati bhar de
taare toR pagoN par dhar de
'm' man ko mahimaamay kar de
aisii taan sunao

'p' par palTe jiivan-dhaaraa
'dh' par dhaNsne lage kinaaraa
'nii' par bhulaa naach yah saaraa
ghar kii yaad dilao

baiTh kar mere sur meN gao
saat suroN meN is jiivan ke saare khel dikhaao

(ભાવ - કાલ ચિંતન)

(bhaav - kaal chintan)

अकेला चल, अकेला चल

भले ही हो न कोई साथ, तेरी बाँह धरने को
दिखाई दे न कोई प्राण का दुख-भार हरने को
दिया बन आप अपना ही, अँधेरा दूर करने को
नहीं है दूसरा संबल

नहीं है व्योम में कोई, उधर तू देखता क्या है!
सितारे आप हैं भटके हुए, उनको पता क्या है!
सभी हैं खेल शब्दों के, किताबों में धरा क्या है!
निकल इस जाल से, पागल!

यही विश्वास रख मन में कि तेरी लौ अनश्वर है
दिखाई दे रहा जो रूप, मृण्मय आवरण भर है
भले ही देह मिट्ठी हो, तुझे कब काल का डर है!
धरे पथ सत्य का अविकल

अकेला चल, अकेला चल
अकेला चल, अकेला चल

akelaa chal, akelaa chal

bhale hii ho n koii saath, terii baaNh dharne ko
dikhaaii de n koii praaN kaa dukh-bhaar harne ko
diyaa ban aap apnaa hii, andheraa duur karne ko
nahiiN hai duusraa sambal

nahiiN hai vyom meN koi, udhar tuu dekhtaa kyaa hai!
sitaare aap haiN bhaTke hue, unko pataa kyaa hai!
sabhii haiN khel shabdoN ke, kitaaboN meN dharaa kyaa hai!
nikal is jaal se, paagal!

yahii vishvaas rakh man meN ki terii lau anshvar hai
dikhaaii de rahaa jo ruup, mriNmayaavaraN bhar hai
bhale hii deh miTii ho, tujhe kab kaal kaa Dar hai!
dhare path saty kaa avikal

akelaa chal, akelaa chal
akelaa chal, akelaa chal

(भाव - अपने प्रति)

(bhaav - apne prati)

ओ मेरे मन !

इच्छा का पहला सोने का मृग तू आया अँधेरे के वन में
तेरी ही खोज में काल का धन्वी फिरता रहा है भुवन में
तू ही है धरती, तू ही है सागर, तू ही है नीलगंगन

तू जो कहे तो हिमालय उठा लूँ गंगा की धारा बदल दूँ
तू जो कहे तो ये घर छोड़ कर मैं जंगल-पहाड़ों में चल दूँ
तू ही धराता है गांडीव मुझसे रणक्षेत्र में कृष्ण बन

यह तो बता दे कि तू ही न होगा तो फिर मैं यहाँ क्या करूँगा
नभ पर चढ़ूँगा कि भू में गढ़ूँगा कि चिर-शून्य में जा मरूँगा
तेरे ही इंगित से फिरता रहा है चक्कर में यह अग्निकण

ओ मेरे मन !

o mere man !

ichchhaa kaa pahlaa sone kaa mrig tuu aayaa andhere ke van meN
terii hii khoj meN kaal kaa dhanvii phirtaa rahaai bhuvan meN
tuu hii hai dhartii, tuu hii hai saagar, tuu hii hai niilgagan

tuu jo kahe to himaalay uThaa luuN, gangaa kii dhaaraa badal duuN
tuu jo kahe to ye ghar chhoR kar maiN jaNgal pahaaRoN meN chal duuN
tuu hii dharaataa hai gaaNdiiv mujhse raNkshetr meN krishN ban

yah to bataa de ki tuu hii n hogaa to phir maiN yahaaN kyaa karuuNgaa
nabh par chaRhuuNgaa ki bhuu meN gaRuuNgaa ki chir-shuuny meN jaa maruuNgaa
tere hii iNgit se phirtaa rahaai chakkar meN yah agnikaN

o mere man !

(भाव - अस्मिता)

(bhaav-asmita)

મિલન કી બેલા બીત ગયી
ઔર અભી તૂ ઢ્ઠ્ઠ રહી હૈ કલિયાં નયી-નયી!

કબ યહ માલા બન પાયેગી!
કબ તૂ પ્રિય કો પહનાયેગી!
હાર ગુંથતી રહ જાયેગી
અરી બાવલી ! દેખ ઢલ રહી રજની સુધામયી

થા શૃંગાર ભલે હી આધા
કહોં સમર્પણ મેં થી બાધા!
કર્યો ઇતના કઠોર વ્રત સાધા!
કિસકો દિખલાયેગી કલ યહ સુષ્મા જગ-વિજયી!

મિલન કી બેલા બીત ગયી
ઔર અભી તૂ ઢ્ઠ્ઠ રહી હૈ કલિયાં નયી-નયી!

milan kii belaa biit gayii
aur abhii tuu DhuuNDh rahii hai kaliyaN nayii-nayii!

kab yah maalaa ban paayegii!
kab tuu priy ko pahnaayegii!
haar guuNthtii rah jaayegii
arii baavlii! dekh Dhal rahii rajnii sudhaamayii

tha shriNgaar bhale hii aadhaa
kahaaN samarpaN meN thii baadhaa!
kyoN itnaa kaThor vrat saadhaa!
kisko dikhlaayegii kal yah suShmaa jag-vijayii!

milan kii belaa biit gayii
aur abhii tuu DhuuNDh rahii hai kaliyaN nayii-nayii!

(ભાવ - મધુરોપાસના)

(bhaav – madhuropaasnaa)

दुनिया मेरी है या तेरी
क्यों फिर इसकी चिंता में काली हों रातें मेरी!

कोई उलटी चाल चलाये
यदि यह तेरी ओर न आये
डर क्या, यदि तू इसे बनाये
कभी राख की ढेरी!

त्रेता में था मैं कपिगण में
द्वापर में था वृन्दावन में
मैं तो तेरे साथ भुवन में
देता हूँ बस फेरी

यही विनय है, मेरे मन को
यदि मोहित कर ले यह क्षण को
करने में विमुक्त चेतन को
तनिक न करना देरी

दुनिया मेरी है या तेरी
क्यों फिर इसकी चिंता में काली हों रातें मेरी!

(आव - संसार चिंतन)

duniyaa merii hai yaa terii
kyoN phir iskii chintaa meN kaalii hoN raateN merii!

koi ulTii chaal chalaaye
yadi yah terii or n aaye
Dar kya, yadi tuu ise banaaye
kabhii raakh kii Dherii!

treetaa meN thaa maiN kapigaN meN
dvaapar meN thaa vrindaavan meN
maiN to tere saath bhuvan meN
detaa huuN bas pherii

yahii vinay hai, mere man ko
yadi mohit kar le yah kshaN ko
karne meN vimukt chetan ko
tanik n karna derii

duniyaa merii hai yaa terii
kyoN phir iskii chintaa meN kaalii hoN raateN merii!

(bhaav - sansaar chintan)

जय हो

दुःख पर सुख, तम पर प्रकाश की
जड़ता पर गति की, विकास की
मरण-त्रास पर मनुज-श्वास की
अग्नि-शिखा अक्षय हो

निज पर पर, नर पर नरत्व की
पंचतत्व पर आत्म-सत्त्व की
घन-महत्त्व पर जन-समत्व की
संग-शक्ति का भय हो

कुटिल असुंदर पर सुन्दर की
पवि कठोर पर कोमल कर की
प्रलय-क्षेत्रिज पर विश्वभर की
नव ज्योति का उदय हो

जय हो

jay ho

dukh par sukh, tam par prakash kii
jaRtaa par gati kii, vikaas kii
marN-traas par manuj-shvaas kii
agni-shikhaa akshay ho

nij par par, nar par naratv kii
panchtatv par aatm-satv kii
ghan-mahatv par jan-samatv kii
sang-shakti kaa bhay ho

kutil asundar par sundar kii
pavi kaThor par komal kar kii
pralay-kshitij par vishvmbhar kii
nav Jyoti kaa uday ho

jay ho

ऋतु वसंत की आयी

नव प्रसून फूले, तरुओं ने नव हरियाली पायी

पाकर फिर से रूप सलोना

महक उठा वन का हर कोना

करती जैसे जादू-टोना

फिरी नवल पुरवाइ

लज्जा के अवगुंठन सरके

नयनों में नृत्न रस भरके

गले लगी लतिका तरुवर के

भरती मृदु अँगड़ाई

ऋतु वसंत की आयी

नव प्रसून फूले, तरुओं ने नव हरियाली पायी

ritu vasant kii aayii

nav prasun phuule, taroN ne nav hariyalii paayii

paakar phir se ruup salonaa

mahak uThaa van kaa har konaa

kartii jaise jaaduu Tonaa

phirii naval purvaai

lajja ke avgunThan sarke

naynoN meiN nuutan ras bharke

gale lagii latikaa taruvar ke

bhartii mridu aNgRaaii

ritu vasant kii aayii

nav prasun phuule, taroN ne nav hariyalii paayii

ચાંદની ખેલ રહી હોલી

કિરણોं કી પિચકારી ભરકર
છોડ રહી તમ-કૃષ્ણ-વદન પર
દિશિ-દિશિ રંગ-અબીર રહા ભર
નીલી નભ-યમુના-પુલિનોં પર રાધા-સી ભોલી

નાચ રહી નભ-કુંજોં મેં ફિર
સિર લે શશિ કી કલશી અસ્થિર
દૂટ રજત કુમકુમે રહે ગિર
ઘૂમ-ઘૂમકર તાલ દે રહી તારોં કી ટોલી

નવ કદંબ-કાનન મેં ભટકી
ચલી ધરે વ્રજ્યા પનઘટ કી
બિખર રહી રંગ-રોલી પટ કી
સાથોં સે ભર રહી ફેલકર નયનોં કી ઝોલી

ચાંદની ખેલ રહી હોલી

chaandnii khel rahii holii

kirNoN kii pichkaarii bharkar
chhoR rahii tam-kriShN-vadan par
dishi-dishi rang-abiir raha bhar
niili nabh-yamunaa-pulinoN par raadhaa-sii bholii

naach rahii nabh-kunjooN meiN phir
sir le shashi kii kalshii asthir
TuuT rajat kumkume rahe gir
ghuum-ghuumkar taal de rahii taaroN kii Tolii

nav kadamb-kaanan meiN bhaTkii
chali ધરે vrajyaa panghaT kii
bikhar rahii raNg-rolii paT kii
saadhoN se bhar rahii phailkar naynoN kii jholii

chaandnii khel rahii holii

મेरા હદય કુલિશ-કઠોર

મૃત્તિકા ઘટ-સા ન ફૂટા ટૂટતે હી ડોર

વહ ચપલતા, સ્મિત વદન કા વહ સરળ ઉલ્લાસ
વે સુધામય શબ્દ જૈસે સ્વપ્ન કા આભાસ
ભૂમિ પર ભી પગ જિસે રહ્ખને ન દેતા, હાય !
વહી કોમલ ગાત સિકતા મેં દબાયા જાય !

ભરન સર-સા સાઁસ મેં ભરતા રહ્યું દિન-રાત
તોડકર લે જાય કોઈ પ્રાણ કા જલજાત
વહી ભૂમિ, ગગન, દિશાએ, વહી સબ સંસાર
જ્યોતિ-હંસ ઉડા કહાઁ જાને ક્ષિતિજ કે પાર !

પહુંચ સકતા આજ મેં ભી ઉડ ઉસીકી ઓર

મेરા હદય કુલિશ-કઠોર

(બાલ્યાવસ્થા મેં મૃત અપની પુત્રી શકુંતલા કે નિધન પર, સન् ૧૯૪૮)

meraa hriday kulish-kaThor

mritikaa ghaT-saa n phuuTaa TuuTte hii Dor

vah chapalta, smit vadan kaa vah saral ullaas
ve suishaamay shabd jaise svapn kaa aabhaas
bhuumi par bhii pag jise rakhne n detaa, haay!
vahii komal gaat siktaa meiN dabaayaa jaay!

bhagn sar-saa saaNs maiN bhartaa rahuuN din-raat
toRkar le jaay koii praaN kaa jaljaat
vahii bhuumi, gagan, dishaayeN, vahii sab sansaar
jyoti-hans uRaah kahaaN jaane kshitij ke paar!

pahuNch saktaa aaj maiN bhii uR usiikii or

meraa hriday kulish-kaThor

(In 1948, on the death of his three and half years old daughter Shakuntala)

ગયે ન પહલે-સે નયન, લિપટ દ્રષ્ટિ સે લોલ
મિલે, ખિલે, સકુચે, ઝુકે, તઠે, બઢે બેબોલ

કહા, સુના, રૂઠા મના, નિજ મેં હી પ્રતિયામ
આધા મન રાધા બના, આધા મન ઘનશ્યામ

દિન બિછુડે નિશિ કો મિલેં, નિશિ બિછુડે જો પ્રાત
હમ-તુમ બિછુડે સાંઝ કે, દિન કો મિલે ન રાત

યહ જો આંસૂ કી ઝડી, આંખોં સે અવિરામ
ઇસ બાલા કે હદય મેં છિપે કહીં ઘનશ્યામ

નહીં બિછુઝને કે સિવા, પ્રિય ! યદિ અન્ય ઉપાય
હમ દેખેં, જાવો ન તુમ, તુમ દેખો, હમ જાયঁ

તૃષા હરે ન ભરે ઉદર, કરે ન શીતલ દાહ
વૃથા ગરજતા સિંધુ ! ત્રૂ લેકર સળિલ અથાહ

gaye n pahle-se nayan, lipaT driShti se lol
mile, khile, sakuche, jhuke, uThe, baRhe bebol

kahaa, sunaa, ruuThaa, manaa, nij meN hii pratiyaam
aadhaa man raadhaa banaa, aadhaa man ghanshyaam

din bichhuRe nishi ko mileN, nishi bichhuRe jo praat
ham-tum bichhuReN saaNjh ke, din ko mile n raat

yah jo aaNsuu kii jhaRii, aaNkhoN se aviraam
is baalaa ke hriday meN chhipe kahiiN ghanshyaam

nahiiN bichhuRne ke sivaa, priy! Yadi any upaay
ham dekheN, jaavo n tum, tum dekho, ham jaayeN

triShaa hare n bhare udar, kare n shiital daah
vrithaa garajtaa sindhu! Tuu lekar salil athaah

(દોહા)

(dohaa)

મૈં તુમ્હેં દેખતા હી રહતા

નયનોં મૈં અવિરલ નયન ડાલ
છૂ અરુણ અધર છવિ-કિરણ-માલ
પલકોં મૈં પલ પલ પુલક-જાલ
સાઁસોં મૈં સૌરભ વન બહતા

વન-વન વસંત કા અલહિપન
કણ-કણ મૈં ઝઠલાતા યૌવન
તુમ ચિર-નવીન, તુમ ચિર-નૂતન
પ્રતિ-રોમ વિકલ, વિહવલ કહતા

ક્ષણ-બદ્ધ યુગોં કે ચપલ ચરણ
દગ-પુલિનોં મૈં અનજાન કિરણ
રે ભર જાતી અનંત જીવન
મૈં મધુર વિકલતા બન બહતા

મૈં તુમ્હેં દેખતા હી રહતા

maiN tumheN dekhtaa hii rahtaa

naynoN meN aviral nayan Daal
chhuu aruN adhar chhavi-kiraN-maal
palkoN meN pal pal pulak-jaal
saaNsO N meN Saurabh van bahtaa

van-van vasant kaa alhaRpan
kaN-kaN meN iThlaataa yauvan
tum chir-naviin, tum chir-nuutan
prati-rom vikal, vihval kahtaa

kshaN-badh yugoN ke chapal charaN
drig-pulinoN meN anjaan kiraN
re bhar jaatii anant jiivan
maiN madhur vikaltaa ban bahtaa

maiN tumheN dekhtaa hii rahtaa

તૂ યહાઁ મિલે કિ વહાઁ મિલે, તુઝો હાઁ કહું કિ મૈં ના કહું !
ઉસી રંગ મેં હો જહાઁ મિલે, યે બતા કિ મૈં તુઝો ક્યા કહું

કહીં કુછ નહીં તૂ અગર નહીં, તુઝો દેખે બસ વો નજર નહીં
તૂ છિપા હૈ હોકે ભી હર કહીં, તેરે ઘર કા કેસે પતા કહું !

તૂ અંધેરા હૈ, તૂ હી રોશની, તૂ હી મૌત હૈ, તૂ હી જિંદગી
મરે 'મૈં' મેં તૂ તેરે 'તૂ' મેં મૈં, તુઝો ખુદ સે કેસે જુદા કહું !

તૂ કદમ-કદમ મરે સાથ હૈ, મરે હાથ મેં તેરા હાથ હૈ
મરી લૌ તો આબેહ્યાત હૈ, યે દિયા જલા કિ બુઝા કહું

કભી દી જો તુલસી-કબીર કો, વહી આબ દે તૂ ગુલાબ કો
કિ નજીર હો જો ગજલ કહું, કિ કબૂલ હો જો દુઆ કહું

tuu yahaaN mile ki vahaaN mile, tujhe haaN kahuuN ki main naa kahuuN!
usii raNg meN ho jahaaN mile, ye bataa ki main tujhe kyaa kahuuN

kahiiN kuchh nahiiN tuu agar nahiiN, tujhe dekhe bas vo nazar nahiiN
tuu chhipaa hai hoke bhii har kahiiN, tere ghar kaa kaise pataa kahuuN!

tuu andheraa hai, tuu hii roshnii, tuu hii maut hai, tuu hii zindgii
mere 'maiN' meN tuu, tere 'tuu' meN maiN, tujhe khud se kaise judaa kahuuN!

tuu qadam-qadam mere saath hai, mere haath meN teraa haath hai
merii lau to aabehayaat hai, ye diyaa jalaa ki bujhaa kahuuN

kabhii dii jo tulsi-kabiir ko, vahii aab de tuu gulaab ko
ki naziir ho jo gazal kahuuN, ki qabuul ho jo duaas kahuuN

(સન્દર્ભ - ૨૦૧૫ માટે અપની કેંસર પીડિટ પત્ની કે બગલ મેં બૈઠકર લિખી ગયી)

(In 2015, At the time when his wife was in hospital battling Cancer)

जो न आये लौटके फिर कभी, मुझे उससे मिलने की आस है
जो सदा को छोड़ गयी मुझे, उसी हमकदम की तलाश है

उसे 'हाँ' कहूँ तो है सब कहीं, जो 'नहीं' कहूँ तो कहीं नहीं
वही मुझसे दूर ही दूर है, मेरे पास से भी जो पास है

कभी दिन जो लौट न आयेंगे, मेरे दिल से निकल न पायेंगे
जो न मिट सके ये वो दर्द है, जो न बुझ सके ये वो प्यास है

जो गयी भी है मुझे छोड़कर, छिपी होगी वह किसी मोड़ पर
उसे ढूँढ ही लूँगा मैं दौड़कर, क्यों अभी से, दिल ! तू हताश है

कभी पहले भी था ये भरम हुआ कि मुझे है उसने भुला दिया
मेरे कान में आ रही है सदा, 'ये अदा वही मेरी खास है'

कोई मुझको ऐसी दुआ न दे, कोई मुझको ऐसी सज्जा न दे
ये गुलाब कैसे खिला रहे, जो बिछुड़के उससे उदास है !

(सन् २०१६ में अपनी पत्नी की मृत्यु के उपरान्त)

(In 2016, on the death of his wife)

स्रोत - ग़ज़ल ग़ंगा और उसकी लहरें

jo n aaye lauTke phir kabhii, mujhe usse milne kii aas hai
jo sadaa ko chhoR gayii mujhe, usii hamkadam kii talaash hai

use 'haaN' kahuuN to hai sab kahiiN, jo 'nahiiN' kahuuN to kahiiN nahiiN
vahii mujhse duur hii duur hai, mere paas se bhii jo paas hai

kabhii din jo lauT n aayeNge, mere dil se nikal n paayeNge
jo n miT sake ye vo dard hai, jo n bujh sake ye vo pyaas hai

jo gayii bhii hai mujhe chhoRkar, chhipii hogii vah kisii moR par
use DhuuNDh hii luuNgaa main dauRkar, kyoN abhii se, dil! Tuu hataash hai

kabhii pahle bhii thaa ye bharam huua ki mujhe hai usne bhulaa diyaa
mere kaan meN aa rahii hai sadaa,'ye adaa vahii merii khaas hai'

koi mujhko aisii duaa n de, koi mujhko aisii sazaa n de
ye gulaab kaise khilaa rahe, jo bichhuRke usse udaas hai!

Source - gazal gaNgaa aur uskii lahreN

अब तो चलने के दिन आये
सब को राम-राम करते हैं दोनों हाथ उठाये

धिरता है तूफान, न जाने किसे कहाँ ले जाये !
यही बहुत है, इतने दिन हम साथ-साथ रह पाये

नदी-नाव संयोग हुआ था, अपने थे न पराये
प्रेम-पाश में बाँध किसी ने ये सब नाच नचाये

समझे जो जिसका जी चाहे, कहे जिसे जो भाये
निंदा-स्तुति से परे आज हम, यह जग क्या भरमाये !

हौं गुलाब मैं रँग न अब वे, गये, जहाँ से आये
पर उसकी खुशबू न मिटेगी, कोई लाख मिटाये

ab to chalne ke din aaye
sab ko raam-raam karte haiN donoN haath uThaaye

ghirtaa hai tuuphaan, n jaane kise kahaaN le jaaye!
yahii bahut hai, itne din ham saath-saath rah paaye

nadii-naav saNyog huua thaa, apne the n paraaye
prem-paash meN baaNdh kisii ne ye sab naach nachaaye

samjhe jo jiskaa jii chaahe, kahe jise jo bhaaye
nindaa-stuti se pare aaj ham, yah jag kyaa bharmaaye!

hoN gulaab meN raNg n ab ve, gaye, jahaaN se aaye
par uskii khushbuu n miTegii, koi laakh miTaaye

संकलन
विभा झालानी
अलका खंडेलवाल

संपादन
अशोक खंडेलवाल
Compilation
Vibha Jhalani
Alka Khandelwal

Publishing
Ashok khandelwal



महाकवि गुलाब खंडेलवाल तथा 75 वर्षों से अधिक साथ
निभानेवाली उनकी धर्मपत्नी श्रीमती कृष्णा देवी